

Лисюк Ю.В.,

старший юристконсульт юридичної групи

Одеського юридичного інституту

Національного університету

внутрішніх справ

ВПЛИВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НА ДІТЕЙ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Поняття “сім’я” зазвичай асоціюється з безпечним закутком, який захищає від тиску зовнішнього світу. Та останні дослідження наводять на думку, що ця “коліска виховання” може бути також і “коліскою насильства”. Проблема насильства в домашній сфері у сучасних кримінологічних вченнях приділяється активна увага. Особливе зацікавлення викликають сучасні концепції причин та умов домашнього насильства у дослідженнях окремих вітчизняних та іноземних вчених. Аналіз досліджень О. Джужі, В. Гринчака, Гледіс Акоста Варгас, Мішель Біслі, Маргарет Шулер дозволяє зробити висновок про наявність спільних тенденцій у формуванні підходів до подолання цього негативного явища. Проте до цього часу залишаються мало дослідженими проблеми впливу насильства на виховання дітей, у тому числі і щодо формування у них нахилів деліквентного характеру. Метою дослідження у цій статті є формування пропозицій по уникненню негативного впливу домашнього насильства на виховання дітей.

Насильство в домашній сфері має багато форм, у тому числі і залежно від особистісних ознак члена сім’ї. Хлопчики можуть ставати жертвами сексуальної та фізичної агресії. Немічні члени сім’ї і особи похилого віку є однаково незахищеними перед насильством удома. І, трапляється, чоловіки потерпають від насильницьких дій своїх дружин. Однак переважна більшість потерпілих від насильства, що відбувається в контексті сімейних чи інтимних взаємин, - то жінки й діти.

Як випливає з проведених досліджень, сім з кожних десяти жінок засвідчили, що від насильства з боку чоловіка потерпали також їхні діти. Також безперечно мали місце багато випадків биття дітей і знущання над ними без присутності матері. Тож фактична кількість випадків насильства над дітьми є значно вищою. Багато хто з дітей ставали жертвами насильства, коли намагалися стримати батька від атак на матір. Інші діти використовувалися як причина для родинних конфліктів. Тож ця стаття буде присвячена відповіді на основні питання: що стається з дітьми в родині, у якій панує насильство, і що можна зробити, щоб їм допомогти.

Діти, які живуть у атмосфері родинного насильства, наражаються на небезпеку двох видів. Перший вид стосується дітей, які стають безпосередніми жертвами актів насильства, а другий - дітей, які стають свідками насильства, споглядають напади батька на матір. Діти, які стали жертвами насильства, які також спостерігали насильство батька щодо матері, наражаються на подвійну небезпеку.

Найбільш очевидними наслідками насильства супроти дітей є тілесні пошкодження. Та, безперечно, значно серйознішими є психологічні наслідки від фізичних уражень, включно з сексуальними. Діти, які піддаються насильству, можуть почуватися безсилями, меншвартісними, винними, депресивними, лякливими або вкрай ворожими до всього. Цей психологічний пресинг може стати причиною психосоматичних розладів, таких, як мігрень і біль голови, шлункових розладів, а також інших психологічних розладів - нічних кошмарів під час сну, або проблем з їжею. Втрата стабільної атмосфери життєвої підтримки з боку родини може сприяти посиленню сторонніх нездорових впливів з боку середовища однолітків. Випадки безпритульних дітей, включно з втечами з дому, часто зустрічаються саме серед дітей, які потерпають від насильства, так само, як і проблеми з навчанням та шкільним соціумом. А сексуальне використання дітей має дуже сильний деструктивний вплив на дитячу психіку і часто стає вирішальним фактором при набутті наркотичної чи алкогольної залежності та при зайняттях проституцією серед молодих дівчат. Окрім цих наслідків, може також проявитись реакція зречення матері як особи, що не змогла захистити дитину від батька. Незалежно від того, чи дитина зречеться свого батька за його

жорстокість, а чи навпаки - ідентифікує себе з ним задля збереження самоповаги, зазвичай діти з родин, де застосовується насильство, виявляють неврівноваженість і цинічний погляд на життя.

Якщо деяким дітям і щастить самим стримати батька від нападів і насильства щодо них самих, то все ж вони спостерігають сцени знущання над матір'ю, і з цього теж впливає чимало негативних наслідків. Хлопчики навчаються агресії стосовно жінок, спостерігаючи, як батько знущається над матір'ю. Дівчатка ж мають схильність до девалюації своєї статі. Чого може бажати дівчинка, уявляючи себе в майбутньому в ролі матері, яку тероризує власний чоловік? В цей же час хлопці, як і дівчата, навчаються вирішувати різні свої проблеми шляхом насильства, а не шляхом роздумів і роботи над тими проблемами. Так можна втратити контроль над усіма своїми дітьми, якщо ті засвоять істину, що батько може бити матір, знущатися над нею.

Це лише початок різних негативних результатів, які можуть виникнути як наслідки спостерігання дітьми побиття власної матері власним батьком. Якщо насильство чиниться регулярно, або психосоматична напруга в родині є дуже високою, у дітей можуть розвинутися такі самі прояви психосоматичних захворювань і психологічні симптоми, які мають місце в осіб побитих. Усвідомлюючи, що їх власна родина відрізняється від інших родин, родин друзів і знайомих, діти відчувають страх і нехіль, запрошуючи друзів додому, а це в свою чергу посилює відчуття самотності. Дитячі спогади концентруються на приємних хвилинах, пережитих разом з родиною, переважно - на канікулах, відпустках і святах. Коли ж насильство постійно псує ці спогади, дитинство робиться спустошеним і обкраденим.

Однак багато проблем жінок, що потерпають від насильства, може бути вирішено шляхом порад. Це, звісно, не стосується ситуації дітей, які страждають від насильства, або дітей, які є свідками знущання над матерями. Такі діти позбавлені досвіду суперництва з дорослими, а також здатності до спонтанного, експресивного вираження своїх емоцій. Особи, які не мають спеціальної підготовки з дитячої психології, легко можуть спотворити психічний образ дитини не враховуючи важливих чинників, під впливом яких перебували діти, що зростали в атмосфері домашнього насильства. І, як підсумок, - коли зауважите якісь прояви стресу чи інших нервових або психічних відхилень у вашої дитини, зверніться по консультацію до фахівця з дитячої психології. З цим пов'язується також важлива пересторога; ніколи не відкладати на потім візити до лікаря та лікування як наявних, так і можливих чи підозрюваних фізичних пошкоджень, яких могла зазнати ваша дитина. Приховування, тримання у секреті фактів насильства не варте ризику перманентних психологічних ушкоджень, яких можеш зазнавати і ти сама, і твоя дитина.

Зусилля повинні бути направлені на припинення ситуації насильства у відношенні до дітей. Вони можуть спершу сердитись, не розуміючи суті справи, та потім подобришають. Коли баланс сил у подружньому житті почне змінюватись, чоловік може тимчасово збільшити інтенсивність насильства, щоб повернути втрачений контроль над життям жінки та дітей. Також це може бути час, коли чоловік шукатиме можливості збунтувати, налаштувати дітей проти тебе, або можливості збільшення свого впливу шляхом відвертих знущань над дитиною в тебе на очах. Це зростання напруги дуже стресове для дітей. Тут необхідно замислитися, чи не буде кориснішою ситуація переміщення разом з дітьми до притулку для жінок, або дому матері й дитини, або до помешкання друзів. Треба пояснити цю ситуацію дітям обережно, наскільки це можливо, але не ділитися з ними повністю всіма стратегічними замислами, остерігаючись, що під тиском з боку чоловіка хтось із дітей може піти проти матері. Наприклад, можна вжити стратегію погрози розлученням з метою, щоб чоловік погодився на курс терапії.

Дехто з дітей дуже легко й добре пристосовується до життя у притулку чи будинку для жінок, які страждають від насильства. Інші діти відчувають приголомшення через відхід з дому, чи від умов життя у притулку. Часом діти демонструють бунтівні прояви, або неадекватну поведінку. Притулки часто бувають перенаселеними, не в кожному з них є належні ігрові майданчики для дітей і далеко не всі притулки мають професійно підготований колектив співробітників, котрі могли б адекватно задовольнити потреби дітей, сприяти їхньому нормальному психічному розвитку.

Переміна місця проживання зазвичай є доволі травматичним фактом для дітей, котрі жили в середовищі стабільної родини; але для дітей, які жили в атмосфері насильства, така переміна може бути набагато гіршою. Свідчення у суді під час процесу розлучення може бути прикладом іншої травматичної ситуації, якої інколи неможливо уникнути. Ефекти цих травматичних ситуацій значною мірою залежать від сформованого психологічного образу дитини, а також від її віку й статі.

Доброю дією, яка дисциплінує дітей, є відверте визнання їхньої поведінки невідповідною цій ситуації. Але дітей не можна називати поганями. Таким чином дитині пояснюються суспільні правила і при цьому не страждає її психологічний образ. Такі самі дії повинні супроводити пояснення дітям суті агресивних дій батька стосовно них. Він не є поганим, але така його поведінка є неприйнятною. Діти ідентифікують себе зі своїми батьками, хлопці - з батьком, а дівчата - з матір'ю, вибудовуючи свою власну статевою роль, своє ставлення до статі та зв'язаної з нею поведінки. Тому інформація, що батько є поганим, означає для хлопця, що він поганий також. Діти мають достатньо своїх проблем, щоб їм ще додавати такого непотрібного багажу.

Цілюща сила любові - це не міф. Це надзвичайне відчуття - побачити, як діти долають стрес, коли вступають в очищаючий контакт, повний любові від людей, які є для них важливими. Лише в контексті любові й підтримки стає можливим їхнє полегшення, зняття напруження, вихід назовні погамованих страхів та інших негативних емоцій. Якщо дитина не хоче розмовляти з матір'ю, необхідно знайти якусь "вразливу" для її тему; задавати запитання й просити на них відповісти. Пізніше вони дякуватимуть за ту величезну кількість часу й енергії, яка була витрачена, щоб краще їх зрозуміти.

Способи вирішення деяких ситуацій і справ повинні бути зрозумілими і природними для дитини. Ці розв'язання мають бути відповідними й сталими - підходити до кожної ситуації і не змінюватися з дня у день. Це і є привід для порівняння своїх дій в інших ситуаціях, як давно минулих, так і сьогоднішніх. Майбутнє - це інша справа. Рациональне майбуття можна створити, плануючи позитивні, добрі вчинки своїх дітей, даруючи дітям свою ніжність. Даючи дітям щось, що може створити їм гарні перспективи у майбутньому, водночас це допомагає їм долати актуальні сьогоднішні проблеми й труднощі.

Підсумовуючи, зазначимо наступні важливі положення. Діти мусять розуміти, що насильство, яке вони зазнали з боку батька, словесна агресія та інша деструктивна поведінка є злом. Це є базова засада, яка може допомогти знизити розмір моральних ушкоджень, яких зазнали діти від батька, у формуванні їхніх психологічних образів та понять про те, як члени родини мусять ставитись один до одного.

Важливі події, наприклад візит до родичів чи прогулянки в парку з тим із батьків, хто проживає окремо, є важливими, але не повинні відбуватися кожного дня, іноді спілкування повинно носити обмежений характер, з урахуванням стану дитини або того з батьків, хто проживає окремо. Така умова може і повинна включатись у договір про участь у вихованні дитини, що може укладатись між батьками, які проживають окремо.

Необхідно забезпечити дітям можливість самим планувати свої ігри, зустрічі з друзями й подругами, а також витрачання часу на відпочинок.

Література

1. Гледіс Аюста Варгас, Мішель Біслі, Маргарет А. Шулер. *Насильство в сім'ї. Як боротися з ним державі. Що маємо і що слід зробити.* - М., 1999.
2. *Громадська програма запобігання насильству в сім'ї. Проект Гармонія.* 2000.
3. Рассел Д. *Переклади матеріалів Інституту Психології Здоров'я,* 2000;
4. *Запобігання домашньому насильству і торгівлі жінками.* Видання Winrock International. - Київ, 2001.

